HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 11 **Şubat 1942** **Sayı : 124**

İÇİNDEKİ YAZILAR

İstanbul - Arkadaş Basımevi

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi
tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü: MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 11 | Şubat 1942 | Sayı : 124

İstanbul folkloruna ait maddeler:

İSTANBULDA İLK GENÇLİK ÇAĞİLE İLİŞİKLİ ÂDETLER

İstanbulda kız ve erkek, büluğa eren her çocuk, gençlik çağına girmiş sayılır. Gençlik çağı, erkeğin kıza, kızın erkeğe alıcı gözile baktığı çağdır. Bunun için gençlik çağına giren çocuk, İstanbul ailesine göre, hayatının en çetin ve tehlikeli devresine gelmiş demektir.

İstanbulda gençlik çağına giren kız ve erkek çocuk, eskisine nisbetle kendisini daha hür sayar ve izzetinefsine daha çok düşkün olur. Bununla beraber bir suç işlemiş gibi ana ve babasına karşı çekingen davranır. Buna mukabil çocukluğunda tanıdığı arkadaşlara çok sokulur, onlarla fazla düşüp kalkar. Genç kız ve erkek, Ailesinin alışılmış hayatı dışında başka bir hayat, başka bir âlem özler ve bu başka hayatı, başka âlemi bulmak için evinin içinde olduğu halde dahi, evinden uzakta ve bir hayal dünyasında yaşar. Artık onun için anası, babası, ailesinin diğer fertleri mânasız birer unsur, lüzumsuz birer mahlûktur.

Gençlik çağında gerek kız, gerek erkek, kendisine çeki düzen vermek hevesine düşer. Ne kadar dar ve müsaadesiz şartlar içinde olursa olsun, genç kız ve erkek giyimini, tavrını, yürüyüşünü ve sözlerini ayarlamağa çalışır. Bu çağda kır erkeğin, erkek kızın gözüne çarpmak, hoşuna gitmek ister. Bu cihetle genç kız ve erkeğin hareketlerinde daima dikkati çekecek bir taraf bulunur. Bu ruhî hâleti bilen İstanbul aileleri, genç çocuklarını başıboş bırakmayı sevmezler. Genç kız ve erkek, ailesine karşı ne kadar yabancılık duyarsa duysun, ailesi ona yakınlaşmayı ve ilgisini üzerinden hiç eksik etmemeyi tercih eder.

Gençlik çağına giren kız ve erkeğin ilk düşüncesi, şüphe yok ki bir eş bulmaktır. Fakat tahsil, evlenme yaşının kanun ile tayin edilmiş olması, askerlik gibi mecburiyetler altında bu düşüncesini unutmağa, yahut hiç olmazsa uyutmağa mahkûmdur. Ancak, büluğun uzviyet üzerindeki tesiri, her genci az çok hırçın ve sinirli yapar. Genç, evinde kendisile fazla ilgilenildiğini görünce kızar, artık çocuk olmadığından bahseder, ilgilenilmediği vakit yine kızar, isteğine göre giyinemezse, istediğile görüşemezse, istediği yere gidemezse türlü bahaneler icat ederek hiddetlenir. Küçük veya büyük kardeşlerinin bir sözü, annesinin bir tavsiyesi, babasının bir ihtarı, genç kız veya erkek için bazı bir münakaşanın mevzuu, bazı da bir hoşnutsuzluğun veya dargınlığın sebebi olur.

Genç kızın isteği hemen daima bir genç erkekle, delikanlının daimî isteği de bir genç kızla beraber bulunmaktır. Gençlik çağında gencin ruhuna sükûn ve serinlik veren ilk teselli veya saadet işte bundan ibarettir. Onun için genç erkek, bir genç kızla tanışıklığa yol açacak fırsatları hiç kaçırmaz, sokaklarda, toplantı ve eğlence yerlerinde bu maksatla çok dolaşır. Genç kız ise, evinden fazla ayrılmağa pek cesaret edememekle beraber, erkek görmek ihtiyacını kolaylıkla gidermek çarelerine baş vurur.

Genç kızlar ve erkekler, gençlik çağile ilgili bilgileri çok kere kendilerinden yaşça büyük tanıdık ve arkadaşlarından öğrenirler. Eğer bunlar, doğru yolu gösterebilirlerse genç kız veya erkek vekar ve sükûnunu korumağa çalışır; doğru yolu gösteremiyen tanıdık ve arkadaşların tahrik edici sözlerine aldanarak hayatını zehirleyen gençler de yok değildir. Bu sebeple genç oğlu veya kızile hemhal olan meraklı analar ve babalara rastlamak kabildir. Bunlar çocuklarını mümkün olduğu kadar muhitin fena tesirlerinden korumağa, onlara kapalı, lâkin anlaşılacak bir tarzda yürüyecekleri istikameti göstermeğe uğraşırlar.

Bununla beraber gençlerin kendi aralarında olur olmaz mevzulara ulu orta temas etmelerine hiç bir tedbir engel olamaz. Bundan dolayı birbirile pek çabuk ilgilenen genç erkeklere ve kızlara her yerde sık sık tesadüf olunur. Bunlar ilk hamlede yekdiğerini seven çiftler sayılamasa bile, her halde sevmeğe namzettirler. Böyle birbirini sevmeğe namzet gençlerin birbirine gizli mektuplar göndermeleri, hediyeler vermeleri, görülmiyeceklerini sandıkları yerlerde buluşmaları, beraber resim çıkartmaları, yekdiğerine karşı sadık ve fedakâr görünmeleri, kıskançlıkla darılmaları umumî bir âdettir.

Gençlik çağının en heyecanlı ve sabırsız devresi, evlenme yaşına girmekle başlar. Evlenme çağında ve umumiyetle gençlik devresinde erkek,

KASTAMONULU
ÂŞIK HAKKI

I

Önsöz

Elimizde bulunan bir çok tarihî vesikalara göre Kastamonu XV inci asırdan başlıyarak XIX uncu asrın sonlarına kadar geçen uzun bir zaman içerisinde Anadolunun diğer şehirlerine nisbetle pek çok ozan ve bilgin yetiştirmiştir. Hele XVIII ve XIX uncu asırlarda Kastamonuda yetişen âşık ve ozanların gerek kemiyet, gerekse keyfiyet bakımından başka yerlerde emsalini görebilmemize imkân yoktur. Emrah, Dertli, Miratî, Yesarî gibi üstad âşıkların bile aşk ve şiir kaynağı telâkkisile her yıl bir kâbe gibi tavaftan uzak

---

uzviyetinin ihtiyaçlarına cevap vermek iktidarında olduğu halde, genç kız bu iktidar ve imkândan uzaktır. O cihetle evlenme yaşına gelen genç kız, gittikçe sabırsızlanır. Bu sırada muvazenesini kaybeden ve önüne gelen bir delikanlının avucuna düşen genç kızlar da vardır. Muvazenesini korumağa muvaffak olan genç kızların ise, iç üzüntüleri artar, bu üzüntünün tesiri altında zayıflamakla beraber gittikçe titizlenir. Bu vaziyette olan genç kızlara annelerinin, kanına serinlik versin diye demirhindi içirdikleri eskiden çok görülmüştür.

Gençlik çağında kızın ve delikanlının başında istkbal endişesi büyük bir yer tutar. Ailesi zengin gençler için bu endişe o kadar önemli değilse de, orta halli ve fakir ailelerin çocukları, gençlik çağında evliliğe hazırlık hümması içindedirler. Bu sebeple erkek az, çok para tutmağa ve kız çeyiz tedarikine koyulur. Hususile genç kızlar, hattâ evlenme yaşına gelmeden önce her vesileden faydalanarak sandığına ufak tefek eşya atmakla meşguldür. Bu meşguliyet, evlenme yaşına geldikten sonra büsbütün artar ve onları tatlı ümitlere ve sonu gelmez hulyalara götürür. Bu ümitlerden, bu hulyalardan doğacak hakikat, gerek genç kız ve gerek delikanlı için, hayatta saadetin tadını ilk defa veren hakikattir.

(Bu malûmat, 56 yaşında evli ve iki çocuğu bulunan Saadet Demirtaştan 1932 senesi Birinciteşrininde İstanbulda tesbit edilmiştir).

Mehmet Halit Bayrı

kalamadıkları Kastamonu hakikaten âşık edebiyatının saz ve âyinlerinin parlak bir sahnesi olarak tanınması gereken güzel bir yurt parçasıdır. Önceleri sosyal ve ekonomik yönden daha parlak bir dirim yaşatabilen bu şirin şehir, esef olunur ki XX nci asrın başlangıcına doğru gerilemeğe ve hattâ sönmeğe mahkûm bir durum almıştır. Bu geriliğe belli başlı bir sebep teşkil edebilecek olan coğrafî durumu, diğer şehirlerimiz gibi gelişebilmesine imkân bırakmadıktan başka, bir çok yaşama şartlarını uygunsuz bir şekle sokarak her yüzden olduğu kadar saz ve söz vadisinde de geri kalmasına sebep bulunmuştur. XIX uncu asrın başından Cumhuriyet rejiminin kuruluşuna kadar bu geriliği daha bariz bir şekilde görmek mümkündür. Bu devrede her ne kadar Mehmet Tevfik, Azmi, Ziya, Rıza, Ata gibi ozanlarla Fevzi ve emsali âşıklara tesadüf edebiliyorsak da bilhassa 1800-1900 yılları arasındaki yetişenlerle mukayese etmek doğru değildir. Yalnız bu hükümden Mehmet Tevfiği hariç tutmak mecburiyetindeyiz. Zira onu tarihine divan edebiyatının kuvvetli bir uzvu olarak geçirmek her müverrihin borcudur. Yaşamakta olduğumuz yirminci asırda memleketimizin tamamen boş ve geri olduğuna hükmetmek büyük bir insafsızlık olur.

Gerçi XIX uncu asrın sonlarına doğru her hususta çok bariz bir gerilik göze çarpmaktadır. Fakat bununla Kastamonuda son zamanlarda tek bir ozanın bile yetişemediğini iddia ettiğim zannolunmamalıdır. 1307 de Kemalîyi, 1312 de Meydanîyi, 1321-1322 de Fevziyi kaybeden Kastamonu yine bu müddet içerisinde bir çok gençlerin saz ve söz ihtiyaçlarını tatmin edecek kimseler yetiştirebilmiştir. İşte halkın değerinden fazla itibar etmekte olduğu âşık Hakkı bu kısır devrin mütevazi bir mahsulüdür. Harabati yaşayışile tanınmış bulunan bu derbeder adamın Kastamonu âşıkları arasında aşağı yukarı bir mevkii olsa gerektir. Bilhassa Fevzi ve Rifatın ölümü ile Kastamonuda pratik âşık musikisinin mahvolmağa yüz tuttuğu bir sırada bu çok kuvvetli ve zengin musiki şubesinin bir çok nevilerine yegâne vâkıf olarak âşık Hakkıdan başka bir kimseye rastgelemeyişimiz özüyle sözüyle halk ozanı sayılabilecek olan bu rindmeşrep adamın cidden tetkike elverecek derecede bir kıymeti olduğuna şüphe yoktur. İşte bu küçük yazı şimdiye kadar hakkında bir satır yazılamamış bulunan ve Kastamonulular katında oldukça bir değeri olan Hakkının hayatından bahis ve zorlukla elde edebildiğim parçalarını ihtiva edecektir. Bir sarı mektep defterinin üzerine yazarak bana verdiği bu parçaların ekserisi kendi hatırında bile mevcut değildir. Bu yazılarının bir kaç misli kadarını da bir gezinti esnasında kaybetmiştir. Bunları

tekrar yazmak için hatırlayamadığını söyleyen bu kalender adamın bir kaç parçasını ölümden kurtarmak benim için büyük bir sevinç teşkil etmektedir.

II

Âşık Hakkının hayatı

Âşık Hakkı Kastamonunun Hısar ardı semtinden Hacı Hamza mahalleli Kasap Hüseyin Yorgansızın oğludur. 1314 (1898) de Kastamonuda doğmuştur. Dört beş yaşlarında aynı semtte Ayşe hoca mektebine verilmiş, sekiz yaşına kadar bu mahalle mektebinde okumuştur. Babası Hüseyinin ölümile başlıyan fakru zaruretin sevkile annesinin yanında İstanbula gitmiş, çocukluğunu orada geçirmiş ve orada yetişmiştir.

Kendi ifadesine göre İstanbul Beyazıt rüşdiyetini bitirmiş ve bir müddet de idadî kısmında okumuştur. Memleketine dönüşünde Kastamonunun yetiştirdiği meşhur hattatlardan Hafız Mustafa efendiden meşk almıştır. Yazı yazmak kabiliyeti hocası tarafından beğenilerek hattat denebilecek bir kudret kazanıncaya kadar yetiştirilmişse de bu vadide ele alınacak tek bir eser verememiştir. Bazan yazıların altına kurşun kalemile attığı imzalar bugün bile olur olmaz hattatın yazamıyacağı yazılardandır. Zaten bu kabiliyetini bertaraf edecek olursak ihmal ve çalışmaması yüzünden yazısı gibi bilgisi de azalmıştır. Bugün ümmi denebilecek kadar bilgisi azalan Hakkıyı boş telâkki etmek gerektir.

Âşık Hakkı pek küçükken saza başlamış ise de memleketinde arzu ettiği kemali bulamadan 18-19 yaşlarında iken umumî harp patlamış ve emsali gibi silâh altına alınmıştır. Bu sayede eski Osmanlı imparatorluğu ülkesinin pek çok yerlerini dolaşmıştır. Bu yüzden sazını terke mecburiyet hisseden Hakkı İngilizlere esir düşmüş, bu esaret hayatı tekrar ona saz ve sözde ilerlemeğe bir fırsat kazandırmıştır. Uzun bir müddet esaret acısı çektikten sonra gazilik beratile memleketine dönmüştür.

Ailevi durumunu ıslah edecek bir vakit geçmeden İstiklâl harbi başlamış, yine bu fedakâr çocuk yurduna hizmet için silâha sarılmış ve cepheye koşmuştur. Her yurt seven Türk gibi can ve başla çalışmadan geri durmamış, Umumî harpte olduğu gibi yine gazilik onurile yurduna dönmüştür. Bütün bu uğraşmalar esnasında bir gün dahi izin alarak memleketine dönmeği düşünmiyerek çalışmıştır. Gerek bu iki büyük savaş arasında ve gerekse İstiklâl harbinden sonra âşık Hakkı bir müddet memuriyet hayatı yaşamış ise de bir yerde her hangi bir vazife ile mukayyet kalmayı sevmiyen bu adam girdiği vazifelerde tutunamamış ve nihayet tiftik kırkıcılığile geçinmeğe mec-

bur kalmıştır. Âşık Hakkı sazını dinletebildiği günden itibaren her yıl hem az çok bir şöhret temin etmek, hem gönlünü eğlendirmek, hem de beş on kuruş kazanabilmek için saz omuzunda yaya olarak âşıklığa çıkmış ve şarktan maada hemen hemen gezmediği bir yeri bırakmamıştır. Fakat âşıklığa karşı halkın eskisi gibi kıymet vermemesi ve her yerde müşaare edecek âşık bulunamaması yüzünden umduğu kadar fayda görememiş ve ruhundaki gizli istidadı geliştirecek usta âşıklara rastgelememiştir. Şurası var ki Kastamonulu Fevzi ve Rifat efendilerden fasla iştirâk edebilecek kadar feyiz aldıktan sonra Çangırının Ilgaz kazasında Bolulu Derdlinin çırağı Topal Figanî babanın yetiştirdiği Nailîye hizmet etmiş ve ondan düstur almıştır. Âşık Hakkının hayatı fakru zarurete rağmen pek harabati ve pek derbeder geçmektedir. Hattâ bu şekilde yaşaması yüzünden yazdığı manzumeleri zapturapta muktedir olâmamış, yazdıklarının ekserisini kaybetmiş, istidadı olduğu halde mesleğinde gelişememiştir.

Burada dercettiğimiz bir kaç parçasını yakalayıp tesbit edebilmek benim için değil, ailesi efradı için bile pek büyük bir muvaffakiyettir. Bu itibarla Hakkının hayatı âşıklığını söndürecek derecede perişan devam etmektedir. Onun daha muvaffak eserler verebilmesi için teknik bakımından muhakkak gelişmeğe çalışmasına, yaşayış tarzını daha mâkul ve daha müspet bir şekle sokmasına şiddetle ihtiyaç vardır.

III

Âşık Hakkının edebî hüviyeti

Âşık Hakkı ne Karacaoğlan gibi içli, ne Emrah gibi derin ve ne de Yesarî gibi olgun bir ozandır. Onda âşık edebiyatının bütün icaplarına uygun bir varlık görebilmek imkânsızdır. Aynı zamanda onu bağlandığı mesleğe ait eksiklerden arıtabilecek bir sebep aramağa da mâna yoktur. Bir kere Hakkı ümmî bir ozan değildir. Hayatından da bahsederken söylediğim gibi rüşdî tahsilini bitirip idadide dahi okuduğu kendi destanile sabit olan bir adama ümmî demek bağışlanmıyacak bir hatadır. O halde Hakkının ümmî bir halk ozanı olarak kabul edilemeyip belki okuyup yazan divan ve âşık edebiyatı tetebbuunda bulunabilmesi gereken bir varlık olmak üzere telâkki etmek icap etmektedir. Âşık Hakkıyı bu görüş köşesinden tetkik ettiğimizde kendisine, aranılan vasıfları tamamen haiz bir halk ozanı diyebilmemiz pek güç olacaktır. Kendi elile yazdığı yarım yamalak defterlerden aynen çıkarıp buraya naklettiğim parçaların tahlilinde teknik bakımından perişan bir durumda olduğu meydana çıkacaktır. Âşık Hakkının şiirleri de kendisi gibi derli toplu olmadığı kadar zayıf denilebilecek bir mahiyette olduğu açıkça

göze çarpmaktadır. Tesbit edilen parçaların vezni iki üç neviden öteye geçemediği halde hatadan da salim değildir. Hele aruz veznile kat'iyen ünsiyet kesbeyliyememiştir. Bunda ise âşık Hakkının vezinde selika temin edecek derecede manzum eserler tetebbu edememiş olması gibi bir sebep aranması abestir. Onun hafızasında 3/4 dü hece veznine ait olmak üzere 200-300 manzume vardır. Bu manzumeleri 10-15 yıldır saz âlemlerinde aşağı yukarı mütevaliyen tekrar etmektedir. Aynı zamanda fasıllara iştirâk eden ozan veya ozan taslaklarının mütenevvi parçalarını dinlemiş bulunmaktadır. Bununla hafızasının nazım hamulesini ziyaa uğratmamak için elindeki mecmuaya sık sık müracaat etmek ve ona bazan da ilâveler yapmak mecburiyetindedir. Binaenaleyh çocukluğundanberi bağlı kaldığı âşıklık mesleği onu nazımda geliştirecek ve görülen eksiklerden vareste kılabilecek bir durumdadır. Buna rağmen âşık Hakkıdan sadır olan vezin ve kafiye hatalarının yegâne sebebi kuvvetli ve duygulu bir nazım kabiliyetinde yaratılmamış olmasıdır. Sazındaki eski âhengi bozmaması ve sazile beraber söylediği türkü ve şarkıları da eski usul üzere söylemekte devam etmesi bugün emsalinde bulunmıyacak derecede sevilen iyi bir meziyettir. Burada verilen parçalardan bir kısmının bu soy kusurlardan uzakta bulunması Hakkının beraetini meddi bir sebep sayılmamalıdır. Zira Hakkının dürüst görülen parçalara kapılarak «tabiati şiiriyesi» kusurdan âri bir âşık olarak kabulünde diğer parçalardaki eksikliklerin neden ortadan kaldırılması ihtiyacını duymadığı sorgusu varit olacaktır ki bu haklı sorgu karşısında benim yukarıdanberi yürütmekte olduğum hükmü vermekten başka bir çare kalmıyacaktır. Âşık Hakkının vezin ve kafiyede bir çok noksanları olduğu gibi kullandığı şive de çok aksaktır. Parçalarda görüldüğü üzere bir mazmunu ifade edecek kelime bulmakta müşkülât çekmekten kurtulamamıştır. Ne hemşerisi âşık Fevzinin muasırı Agâhî gibi öz Türkçe ile söylemiş ve yazabilmiş, ne de tam bir divan edebiyatı tekniğine bağlı kalabilmiştir. Divan ve Tanzimat edebiyatından geçerek yeni edebiyata bile bigâne yaşıyan Hakkı için nazımda söz zenginliği ve selika genişliği kazanılması pek muhal bir vasıftır.

Zorla söyleyip zorla yazabildiği cihetlerdir ki manzumelerinde duygu ve düşüncelerini başladığı gibi pürüzsüz bir akışla bitirebilmek kudretini gösterememiştir. Hulâsa âşık Hakkının manzumelerinde bu saydığımdan başka daha pek çok teknik bozukluğu bulabilmek ve bunun için parçalarda mısralar seçmeğe lüzum görülemiyecek derecede malzeme bulunduğunu ileri sürebilmek imkânı vardır. Fakat şurası da muhakkaktır ki bir çok saz ozanları bu kabîl noksanlardan uzak kalamamalarından her saz ozanı gibi âşık Hakkı-

nın da tetkik edilmesine bir esas olabilmektedir. Bir kere halk her manzum söz söyliyeni âşık telâkki etmektedir. Onda şiiriyet olsun olmasın manzum sözün kaili halka göre behemehal ozandır. Bu rütbeyi ihraz edebilenler eğer sazla şiir inşa veya ibda edebiliyorlarsa «âşık», yalnız kalemlerile duygu ve düşüncelerini tesbit ediyorlarsa «kalem şairi» olabilmiş demektir. Yalnız bu ki soy ozanların eserlerine göre usta, âdeta, çırak veya birinci, ikinci, üçüncü tabakadan diye payeler verilmektedir. Bu itibarladır ki halk arasında yaşıyan bir kısım ozanlar da eserlerindeki şiiriyetin derecesi hakkında hiç bir fikir sahibi olmadan kendilerinin belli başlı birer ozan oldukları zannına düşmektedirler. Âşık Hakkı da bu nevidendir. Onun usta malı satmak suretile sazda gösterdiği muvaffakiyet ve bazan bilirtical tekerleme inşadı Kastamonu halkını kendisine bağlamış ve bir kısmına göre ikinci tabaka âşıklığı payesini kazandırabilmiştir. Fakat hakikat itibarile âşık Hakkı üçüncü tabaka sazozanlarındandır. Vezin ve kafiye hatalarından uzak ve pürüzsüz nazım ibda edebilmek kendisi için muvaffakiyet demek olan bir âşıkı ileri bir ozan olarak kaydetmek ilmî bir tenkitten ziyade yoktan öğmeğe çalışmak demektir. Teknik etüdlerden geçerek parçaların özüne dahi baksak sinirlerimizi gerebilecek bir varlık göremiyeceğimiz aşikârdır. Filhakika her parça duyulmuş, düşünülmüş ve bir ihtiyaç ile yazılmıştır. Fakat dar bir ufuktan doğan bu ilham şuleleri teknik bozukluğunun sisleri altında dermansız bir kandil ışığı tesiri vermekten öteye geçememektedir. Bu sebepledir ki bütün kazanç ve onurla meslekî varlığını başkalarının faydalanmasına ve meydana koymak istediği eserin bir değer bulup bulmaması endişesine kurban verecek kabiliyette olmıyan her münakkit için Hakkıyı gerek irticalde, gerek yazıda tekniği aksak kültürü dar, düşünceleri zayıf, duyguları sathî bir âşık olarak tanımak mecburiyeti vardır. Bununla beraber tetkik edilemiyecek kadar geri bir âşık olarak kabulü reva değildir.

Bu mütevazi âşıkın en bariz orijinalitesi tam mânasile halk gibi yaşaması halk gibi düşünmesi, halka göre nazım ibdaı ve sazındaki düzeni bozmamasıdır. İşte bu cihetledir ki bir çok eksikliklerine rağmen 19 koşma, 1 semaî, 1 mani, 7 destan, tekerleme, 8 divan, 1 methiyesini bu yazının muhteviyatı arasında bulunmaktadır. Bu yazıyı yazmak için verdiğim emeğin semeresi şu bir kaç parçayı diğer yazıları gibi kaybolmaktan kurtardığım için duyduğum iç ferahlığıdır.

1 KOŞMA

Bekledim yolunu hep leylü nehar
Bakmadı yüzüme bildi de geçti

Bilmem ki o yârin fikrinde ne var
Tebessüm eyledi güldü de geçti.

Aşkıla halimiz yamandır yaman
Kaşları yay olmuş kirpiği keman
Mestoldum görünce yâri bir zaman
İyi rüya gibi geldi de geçti.

Görülmüş değildir öyle dilrüba
Aşku muhabbeti başımda belâ
Çekmeyen ne bilir aşkıla sevda
Hakkı hakikatı derdi de geçti.

2

Dinle derdimi Hacı İbrahim dağı
Seninle bugün dertleşmeye geldim
Eridi kalmadı yüreğim yağı
Depreştirip derdimi deşmeye geldim.

Üğrünür çamların edalı gördüm
Öten kuşların sadalı gördüm
Yeşillik çemenlik safalı gördüm
Eşmeye suyunu içmeye geldim.

Halkın dilinde namın söylenir
Âşıkların gelir gezer eğlenir
Kimi güler oynar kimi meylenir
Hakkıyım aşkıla coşmaya geldim.

3

Kumar, içki, zina bunlar yüzünden
Bağ bahçe değirmen satan bilirim
Eli varmaz kalır hem de işinden
Varını mahvedip batan bilirim.

Kendi gürbüz benzer aynı bir file
Heba edip ömrün çün verdi yele
İnanmadı kimse on para bile
Aç açık külhanda yatan bilirim.

Hakkı'nı söylerim değildir boş laf
İrkti biriktirdi etmedi israf
Çok geçmeden oldu bir büyük sarraf
On liradan on bin tutan bilirim.

4

Güzellikte yaman yekta dediler
Bir kerre de ben görmek isterim
Misli goncai reyhan dediler
Hemen bir yüz yüze sürmek isterm.

Sakınma sevdiğim demem ellere
Düşürmem el gibi seni dillere
Aşkınla düştüm ben bu yollara
Yolunda canımı vermek isterim.

Güzelim dedin de kendin bildirdin
Mecnun edip beni halka güldürdün
Kimi Ferhad edip dağlar deldirdin
Bendenim lûtfuna ermek isterim.

Sensin güzellerin şahı ulusu
Hakkı âşıkların en çok arsızı
Uzatmayım budur sözün doğrusu
Soyunup koynuna girmek isterim.

5

Suretim bıçkınsa içim görünmez
Sureti sirete uygun mu sandın
Kitli bir sandıkta ne var bilinmez
Açmayınca ağzın soygun mu sandın.

Önüm arkama çün pek değildir denk
Var senin olsun zevk safa âhenk
Nefsim düşmanımdır ben eylerim cenk
Durgun görüp halim yorgun mu sandın.

Nan için nâdana etmeyiz minnet
Her şahısla da pek eylemem ülfet
Hakkı'nın ruhunu okşayan vahdet
Kumara ütülmüş baygın mı sandın.

6

Ne kadar vasfeylesem seni lâyık
Mahi rûyüne sultan kaşların
Bikusur öğmüş de yaratmış Halik
Düşürdü gönlüme süzan kaşların.

Biçare âşıklar çekmekte elem
Hem derdü elem hem mihnetü gam
Hasretin bırakmadı vücudümde dem
Saldı derunüme hicran kaşların.

Derler gönülden gönle doğru rah çeker
Çokları aşkınla ahüvâh çeker
Bir puse versen bin eyvah çeker
Meftunudur Hakkı her an kaşların.

7

Bugün bayram günü şen olan kimler
Ağlıyan sızlayan gülenler de var
Esiri aşkolan âh çekip inler
Ağuşunda yârin saranlar da var.

Kimi gurbette kalmış hasretlik çeker
Kimi de yer bal kaymakla şeker
Kimi aç bî ilâç burnunu çeker
Gırtlağına kadar doyanlar da var.

Melûl olma gönlüm bu böyle kalmaz
Sabredenlere de hiç bir şey olmaz
Var yemez yedirmez madrabaz kanmaz
Parayı gömüye koyanlar da var.

Nan için nâdana açmayız avuç
Affedin Hakkı'yı ederse bir suç
Hak için kurban küp için sızguç
Yüz binlerce cana kıyanlar da var.

8

Görüp de halimi dahletme beni
Merdane yaşarım asaletim var
Bir vatan haini zannetme beni
Ben de çok çalıştım esaretim var.

Gurbet elde geçti çoğu hayatın
Ortasına geldik işte Sıratın
Menfuru oldukça biz kâinatın
Sana ne ettim ne kabahatim var.

Hakkı ile ülfete fazla hevesdin
Birdenbire bilmem ne oldu kestin
Bilmem ki gücendin bilmem ki küstün
Tavru mişvarından şikâyetim var.

9

İnsanlıkta bence kanaat şudur
Adamın iyisi rifatli yaşar
Doğrusun ararsan hakikat budur
Tenbel sefil olur gayretli yaşar.

Dünya bir denizdir bilmeli yüzmek
Dost ile düşmanı farkedip sezmek
Düşman karşısında hünerdir gezmek
İşin bilen zevkli sohbetli yaşar.

Baza hindi bastır civcisi bazdır
Yanığa bağlama, aşığa sazdır
Yırtıcı kuş ömrü misaldir azdır
Der Hakkı vicdanlı şefkatli yaşar.

10

Aşk bir nildir rahmeti görünmez
Gelince vakti kaynayıp taşar
Ölmeyince kimsenin kadri bilinmez
Misaldir ay bacayı savuştu aşar.

Hemcinsime yadigâr olsun bu sözler
Ben beni bilmedim ciğerim sızlar
Okusun bilsin oğlanlar kızlar
Mütenebbih olur safalı yaşar.

Dünyanın muradı vücutta sağlık
Kazanmak irkmektir ere yararlık
Yokluktan gelir amma Hakkı darlık
Divane ölür de akıllı yaşar.

11

Eğer mert isen mertlik de dava
Gönül bir şişedir kırmamak hüner
Alıp da verenler iyiler amma
En asıl veresi almamak hüner.

Müflis olur kimin çok ise dostu
Su yolunda kırılır misaldir desti
Ahbaplar bize darıldı küstü
Tanü dehl tınmamak hüner.

Dünyada edna ararsanız benim
Ne ticarethanem var nę de meskenim
Müsrif tenbel harabat meşrebim
Nefse uyup mağlûp olmamak hüner.

Kibrü adavetin tardet Hakkı'ya
Seni bir berzaha etmesin ilka
Namerde muhtaçlık güçtür daima
Akranından geri kalmamak hüner.

12

Atalardan kalma söylenir sözdür
El için hiç yanma nare birader
İstemez kılavuz görünür gözdür
Hayatta safanı ara birader.

Anlayana derler sivrisinek saz
Anlamayana da davul zurna az
Çalışıp çabala gel olma haylaz
Ara bul derdine çare birader.

Evin varsa eğer dışarda yatma
Harcını geri koy borcun ıratma
Bir şey ki saklıdır hiç alıp satma
Özenme sakın her kâra birader.

Ne tecelli kader ve ne`de tali
Ara bul sendedir asıl âmali
Kıredeni eder her yerde âli
İlmü marifetle para birader.

13

Kaba saba bir söz söylerim amma
Hakikat bahsinde ibret görünür
İşine gelmiyen var ise alma
Akla sığmıyan da zahmet görünür.

Kumara bayılıp maldan geçenin
Har vurup savurup harman saçanın
Eroin kokain esrar içenin
Yüzde doksanında cinnet görünür.

Kurban olur Hakkı bilene halden
Atalardan kalma sözdür ezelden
Fırsatı hazır bil kaçırma elden
Sây ile sebatta devlet görünür.

14

Olma sınamadan bir ferde yakın
Külhanın kurnazı yiğit görünür
Aman çarpılırsın kendini sakın
Sözü ile zâhirde sait görünür.

Dereden tepeden savurur atar
Marifet satmada filleri yutar
Calımına bakmadan kafa da tutar
Amma yakasında biti görünür.

Gördük biz dünyanın var ve yoğunu
Bizler de biliriz insan oğlunu
Mihenge vurdukta Hakkı çoğunu
Âlemde mert olan pek kıt görünür.

15

Aman yâ Hâlikulhallâk
Var ise affeyle kabahat
Havalar gitmede bu sene kurak
Rahmetine muhtaç bütün nebatat.

Aman yâ Razikurrezzâk
Visali zevkinle eyle müstağrak
Sensin ihsan eyleyen ancak
Bâbı lûtfünden eyle inayet.

Gözlerimiz havada bırakma yarap
Gene sen acırsın gel yakma yarap
Hakkı'nın suçuna sen bakma yarap
Ettiklerime ettim yüz bin nedamet.

16

Kişiyi denemek istersen eğer
Yemek âleminde elini gözet
İçinde ne varsa meydana döker
Bellidir sözünden dilini gözet.

Kapılıp aldanma sakın sözüne
Pek uygun değildir sözü özüne
Herkesi dost bilip durma yüzüne
El oğlu yamandır halini gözet.

Sersem avlayıcı dünyada çoktur
Eğriler aç kalır doğrular toktur
Kimseden kimseye faida yoktur
Hakkı üç buçuğun yolunu gözet.

17

1334 kışına ait

Mevsim şitadır şen değil bağlar
Güllerle bülbüller görünmez oldu
Kar ile kapandı yaylalar dağlar
İlden ile gidip gelinmez oldu.

Kırı bırak, oldu şehirde donan
Muratbey okulundan iki körpe civan
İsmile müsemma tavuk kaydıran
Düz soşelerde de yürünmez oldu.

Karışma dediler Hakkın işine
Üç ay yazı var katar kışına
Sobalar faryapta peşi peşine
Yataksız yorgansız uyunmaz oldu.

18

Âşıklar istemez hiç gönül kırmak
Yapması müşküldür yıkması kolay
İsteriz Hakka biz dosdoğru varmak
Utanır kimseyle etmeyiz alay.

Ahsenülhâlikin buyurdu hudâ
Hakkıdır kişinin çektiği ceza
İnsanız elbette eyleriz hata
Demeyiz kimsenin haline vay vay.

Kişi bulacaktır Mevlâsını da
Davasını hem belâsını da
Mecnun da buldu Leylâsını da
İyisi bahtına kötüsünü de say.

Can birdirkim canı cana ölçmeli
Altından üstünden Hakkı geçmeli
Oturup köşede çubuk içmeli
Gönül dedikleri bir sırça saray.

19

Yine yeşillendi bahçeler bağlar
Benim deli gönlüm niçin eğlenmez
Mihnette daima âh çekip ağlar
Duramaz bir yerde mecnun eğlenmez.

Herkes derdile haşrolur gider
Abidâne çeker getirir yeder
Ne çare çekmeli böyledir kader
Dilber olanda füsun eğlenmez.

Güleni görmedim cânü gönülden
Hikmet böye imiş ne gelir elden
Atalardan kalma sözdür ezelden
Aç koynunda Hakkı çörek eğlenmez.

SEMAİ

Bugün bılaştım bir işe
Kavuşmak için üçe beşe
Terazi kaydını çekmem
Bu hususta yok endişe

Kulluk bir azabı kebir
Ârife ne lâzım tefsir
Buluşmak yarına te'hir
İçtiğim tam üç şişe.

Ey Hakkı kırkından azdın
Saikai sekir yazdın
Tam on dokuz sene gezdin
Dolaştın köşe be köşe.

MANİ

Aman aman ülfetî dinle sen bu sohbeti
Hem gönüller gıdası ihtiyar et üzleti
Aman aman minnetî dile Haktan himmeti
Naili murat olursun eyle sâyü gayreti
Aman aman helvetî arzu eyle vahdeti
Hakkı tanı unutma Hakkın olur şefkati
Aman aman hayretî Hakka yönet sireti
Haktan gayrı kimse yok gördüklerin iğreti
Aman aman davetî gidenin yok avdeti
Hiç etmemek gerektir elde olan serveti
Aman aman zilletî aşk âşığın illeti
Başa gelen çekilir bu da Hakkın hikmeti
Aman aman hasretî aşka derdin kesreti
Sabredersen görürsün Haktan gelen nusreti.

METHİYE

Mülkü mamur ismi meşhur her cihet abâd idi
Söylenir Şalgamcı dilde Mehmet Ali yâdidi
Hâtemi hakkâk denilse ehli anlar her şeyi
Hem dahi nakkaşü ressam haylıca üstâd idi.

Hizmeti vardı umuru devlete bir çok sene
Âlim idi arif idi sayılı hattat idi
Yatmadan yatağa kalbden eyledi terki hayat
Yetmişi geçmişti yaşı Hakka hoş bir zat idi.

DESTAN TEKERLEME

1

Yarattın Türklüğü denildin önder
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa
Tarihte emsalin görünmez, ender
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa.

Geride kalmışken sıraya kattın
Hayrette bırakan işler yarattın
Püsküllü belâyı başlardan attın
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa.

Halimiz gayetle olmuştu fena
Nur gölünde yatsın doğuran ana
Bağırırız daim alkışla sana
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa.

Yol ve fabrikalar eyledin inşa
Hakikatte gitmez emeğin boşa
Yan bakmaz bu Türkler sana hâşa
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa.

Nüfusun yürütür koyunla kurdu
Cennete çevirdin şu viran yurdu
Yaşasın Amiral yaşasın ordu
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa.

Seymeyen kahpedir değildir erkek
Namussuz vicdansız yoktur şüphe şek
Hakkı bilen sever hakikat gerçek
Yaşa Atatürküm sen binler yaşa.

2

Kulak ver birader dinle bu sözüm
Arzıhal edeyim beyanı gözle
Varsa al içinde edeni lüzum
Hem kör hem sağır ol zamanı gözle

Geçmişi unut geleceğe bakma
Kâr zarar ne ise işi bırakma
Peşin al peşin sat veresi takma
İdareni düşün mizanı gözle.

Almak istersen eğer bir yerden himmet
Âlem bir kitaptır oku al ibret
Gençlikte gelir çün hazırdır fırsat
Irak kalırsın kervanı gözle.

Siyasete aman karışma sakın
Asalet rütbesin göğsüne takın
Elinden gelirse kalp yıkma sakın
Atına binmeden meydanı gözle

Seni yükseltecek sayü amelin
Çiğ ve pişmişine karışma elin
Düşmanındır sana bil kendi dilin
Sen kendinde olan noksanı gözle.

Anasına bak da var al kızını
Uğursuz münafık görme yüzünü
Ölmeden cennete dikme gözünü
En evvel kâmili imanı gözle.

Rızk için çok çekme elemle kaygu
Gelir görünmezden çok sayma saygı
Surette sirette adamsın yahu
Sâbır ol her hale cenanı gözle.

Kişide sây ile sebat ararlar
Hem seni de senden sana sorarlar
Her koyunu bacağından asarlar
Kasa varsa bak dükkânı gözle.

Sırrını bir ferde eyleme fâş
Hasmın karınca ise merdane güreş
Başı yarar misal ummadığın taş
Durnayı indirir şahanı gözle.

Kepenek altında denür er yatar
El elden üstündür ta arşa kadar
İnce ferasetten keramet kıç atar
Tahsil ile ilmü irfanı gözle.

Sabah işini bil akşam evini
Ahretten evvel de ahirini
Daha da doğrusu ihtiyarlığını
Yanarsın sonunda neyranı gözle.

Necat olmayınca bulunmaz cennet
Kendini bilmezle eyleme ülfet
Girerse araya olmaz muhabbet
Sen ve ben denilen şeytanı gözle.

İyiler dünyada alıp verenler
Çalışıp kazanıp irküp yiyenler
Sıkılmaz bir vakit işin bilenler
Ararsan işte bu meydanı gözle.

Dibi görünmedik göle de batma
Güzele bak amma sakın söz atma
Pazara çıkmazsa mal alıp satma
Umuma tabi ol fermanı gözle.

(Arkası var)

Nasıh Güngör

SİNOPTA ÇOCUĞU OLMIYANLARIN VE YAŞAMIYANLARIN ALDIĞI TEDBİRLER

Çocuk hakkında muhtelif âdetler ve inanmalar

Çocuğu olmıyan kadınlar yatırlardan dilek diler, tekyelere kurban adar. Bizzat giderek, yatır babaya «bana bir çocuk ver, sana çocukla kurban getireceğim» diyerek temenniyatta bulunurlar; türbenin etrafını yedi defa devrederler. Ayrıca; oradan taş parçası, iplik gibi şeyler de alınarak belde taşınır, bir yere dikilir. «Allahın hikmetinden» çocuk olursa adaklı hanım çocuğu ile beraber, her halde yaşına basmadan evvel, dedeye gider, adağını icra eder [1]. Artık çocuk da mânen tekyenin addedilir.

Köylerde, ayrıca bazı taşlardan istiane edilir. Ezcümle, Gerze'nin «Şeyh Hüseyin» köyünde bir (Satı taşı) vardır. Çocuğu olmıyan kadınlar bu taşı ziyarete giderler. Bunu ziyaretten sonra «Allahın izni keremi» inzimam ederek çocuğu doğarmış. Doğan bu çocuğa, kız olursa (Satı), erkek olursa (Satılmış) adı konulur. Bazan, çocuğu olmıyan kadınlar, yeni doğuran bir loğusanın (son)u üzerine bahar ekilerek sıcağı sıcağına otururlar. Dernekçi arkadaşlarımızdan muallim Bay Bilâlin izahına göre, bazı köylerde çocuk doğurmıyan kadının bacaklarına koyun póstekisi sarılır, bir iple baş aşağı asılırmış. Bununla beraber, koyunun kirli yapağısından bir ilâç da yapılırmış.

Çocuk ölümüne mani bazı itikat ve ananeler de mevcuttur. Defatle doğuran ve buna rağmen çocuğu mütemadiyen yaşamıyarak ölen bir kadın «Allah bana bu defa bir çocuk verirse bunu satayım» der. Sonra bir çocuğu dünyaya gelince ehibbasından hiç çocuğu ölmemiş birini intihap eder ve nevzadı «bu çocuğu sana sattım!» diye mezkûr hanıma satar. Bu hanım «ben de çocuğunu ... liraya aldım, evlâtlığa kabul ettim!» diyerek mezkûr çocuğu satın alır.

Çocuk doğar doğmaz hiç yıkanılmadan bu hanıma verilir. Hanım da kendi gömleğinden çocuğu üç defa geçirir. Sonra, çocuk yıkanır, kundaklanır, annesine verilmeden evvel satın alan hanımın kucağına konulur. Bu suretle çocuk mezkûr hanımdan doğmuş addedilir.

Bir de; çocuk dünyaya gelmeden evvel (ilk nikahlı) lardan ve yedi

---

1) İstanbulda da vaktile (adak usulü) olduğunu bilhassa Merkez, Sünbül Efendilerle Eyüpsultana gidildiğini, hattâ Merkez Efendiden taş filân alındığını hatırlıyorum.

Mehmet adlı evden gömlek için bez parçası toplanır. Bu parçalardan gömlek, zıbın dikerler. Çocuk dünyaya gelince derhal mezkûr gömlek, zıbını giydirirler.

Bununla beraber, gene Mehmet adlı yedi evden gümüş toplanır. Bununla muska yaptırılarak çocuğun boynuna asarlar.

Bir ailenin doğup yaşamıyan çocuklarının ölümü, bunların (periler) tarafından boğulduğu ile de münasebete konulur. Tabiî buna karşı da tedabir ittihaz edilmektedir. Bu tedbirlerden birincisi; yeni doğurmuş bir kadın sancılandığı zaman beline boy muskası ve yanına da bir köpek veya yavrusu bağlanır. Çocuğu boğacak peri köpekten korkar, gelemezmiş. İkincisi de, mezarlıktan bir taş getirilir, bu taş iki kişi tarafından bir (musalla taşı) nın üzerine konulur. Bunlardan biri «verdim!» diyerek taşı koyar, ikincisi derhal «aldım!» diye taşı kapar. Bu son şekil çocukların ölü baskınına karşı da tatbik edilir.

Ölü baskını; küçük çocuklar, ölünün yıkandığı yerde ölüden artan su ile yıkanırlar. Yıkanılmazsa «ölü baskını» na uğrarmış. Ölü baskınına uğrıyan çocuklar kansız, cansız ve hastalıklı olurmuş, bir türlü düzelemeyip nihayet ölürlermiş. Ölü baskınına uğrıyan çocuk için, mezarlıktan bir miktar toprak alınır. Buna (ölü toprağı) derler. Bu toprak bir beze konur; ısıtılan bir suya batırılıp çıkarılır. Bu su ile çocuk yıkanır. Şu kadar ki, toprak aynen alınan yere tekrar götürülür, bırakılır.

Çocuk hakkında tatbik edilen zikre şayan bir âdet de tırnağı kesilmeden evvel elini babasının kesesine sokmaktır. Bu âdet bilhassa zengin ananeperest aileler arasında âdeta büyücek bir merasimle yapılır.

Nevzadın altı ay tırnakları kesilmez. Bu müddetin sonunda çocuğun tırnaklarını kesmeden evvel elini babasının kesesine sokturururlar. Ondan sonra tırnağını keserler. Çocuk keseden kaç kuruş almışsa bu para tamamile ona aittir. Çocuğun az para alması kısmetinin darlığına hamledilir.

Çocuk, kız ise bu takdirde tırnakları kesilmeden evvel eline (altı ay kınası) konulur. Sonra tırnaklarını keser ve keseye elini sokturururlar.

Çocuğun keseden aldığı para ile çerez alınır ve intihap edilen bir günde akraba, konukomşu evde içtima ederler. Bu içtimada kız çocuğunun yüzüne (al duvak) örterler, gelin yaparlar; davetliler güle eğlene çerezi yerler.

M. Şakir Ülkütaşır

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

Aylık Folklor mecmuası

Abone şartları	**Sayısı**	:	**10 kuruş**
	Altı aylığı	:	**60 „**
	Seneliği	:	**120 „**

Talebelere ayrıca tenzilât yapılır.

Yazı ve idare işleri için müracaat yeri :

İstanbul - Eminönü Halkevi, Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası